

ВІДГУК

на дисертацію Олесі Ігорівни Кхеліл

«Складнопідрядне речення з підрядним умови в середньоанглійській мові: структурний та функціональний аспекти», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Житомир, 2015. – 212с.

Робота присвячена дослідженню структурних і функціональних особливостей складнопідрядного речення з підрядним умови (далі СРПУ) в середньоанглійській мові, для чого розроблено автором наступний покроковий алгоритм: обґрунтувати теоретичні засади дослідження СРПУ; дібрати методи аналізу, ґрунтовані на засадах Ікс-штрих теорії; виокремити експліцитні засоби вираження антецедента та консеквента, визначити дистрибуцію умовних маркерів та корелятивної проформи у структурі СРПУ; систематизувати позиційні характеристики та основні способи аранжування конститuentів головного та підрядного умовного речень у СРПУ; визначити флективні та аналітичні маркери умови в СРПУ, простежити мовні переходи синтетичної до аналітичної типології на прикладі СРПУ; проаналізувати особливості функціонування різних комунікативних типів СРПУ в англійській мові XII-XVст.

Запропонований алгоритм забезпечує **всебічний опис об'єкту** -- середньоанглійське складнопідрядне речення з підрядним умови, представлено у 3000 текстових фрагментах, вилучених з текстів середньоанглійських діалектів, що відображає функціонально-семантичний стан СРПУ як у мові загалом, так і в кожному діалекті окремо. Структурно-функціональні характеристики СРПУ в англійській мові XII–XV ст. становлять **предмет дослідження**.

Такий тип аналізу є **авторським доробком** у середньоанглійську діалектологію та історичну типологію складнопідрядного речення. Необхідно зазначити специфіку фактів писемної пам'ятки --які, зареєстровані у тексті, незмінні, дослідник за допомогою зіставного аналізу ті інших сучасних

методик узагальнює зміни і вибудовує гіпотетико-дедуктивні моделі транспозиції. Для цього Л.І.Кхеліл критично підійшла до традиційних і сучасних методів і методик аналізу мовних одиниць, про що свідчить кількість опрацьованих публікацій (231 джерело) і використані методи аналізу – порівняльно-історичний метод для виявлення структурної еволюції СРПУ; дескриптивний метод для вивчення функціональних особливостей СРПУ у структурі тексту; трансформаційний метод як складовий Ікс-штрих теорії для визначення структури СРПУ; контекстуальний метод для з'ясування змісту СРПУ у текстах різних жанрів; лінгвопрагматичний метод для дослідження контекстуально зумовленого смислу СРПУ різних комунікативних типів (с.127); і прийоми кількісного методу – для визначення питомої ваги структурних, позиційних та функціональних характеристик СРПУ (с.133-135), а також верифікації надійності теоретичних положень.

Методологічною основою даної праці, за словами дослідника, виступає Ікс-штрих теорія (X-bar Theory), згідно якої СРПУ утворює самотійну СР і відповідає схемі побудови фразової категорії. Звернення до процедурного апарату генеративної граматики дозволило пояснити дистрибутивні типи умовного підрядного речення як результат дії основних правил операції пересуву. Значну увагу при цьому приділено реконструкції як операції, що має місце на рівні логічної форми і передбачає повернення мовної одиниці, перенесеної за рахунок застосування операції *wh*-переміщення, у початкову позицію її породження (с.77-78).

Автор наводить дев'ять етапів вивчення структури і функції СРПУ в середньоанглійській: (1) особливості СРПУ; (2) умовний сполучниковий набір в історичному аспекті; (3) відбір фактологічного матеріалу; (4) позиційне породження умовних підрядних речень; (5) позиційне породження виражених маркерів антецедента і консеквента; (6) особливості порядку слів в умовному підрядному реченні; (7) функціонально-прагматичне навантаження СРПУ; (8) функціонування дієслівних форм на позначення реальної/гіпотетичної/

контрафактичної умови і (9) узагальнення результатів. Доведено, що *if*-умовні підрядні речення в ініціальній позиції, не є с-керованими підметом головного речення, однак, розміщення *if*-речення у фінальній позиції передбачає її с-керування підметом головного речення (с.83-85). З точки зору Ікс-штрих теорії, породження умовного підрядного речення відбувається за рахунок утворення окремої СР-проекції і не залежить від позиції її породження. У середньоанглійських писемних пам'ятках зареєстровано ініціальну, медіальну та фінальну позиції породження підрядного умовного речення відносно головного (с.107).

Основним експліцитним показником (домінантного та периферійного) умови у складнопідрядному реченні виступає сполучник *if*, а також його функціонально-семантичні синоніми -- слова на позначення модальності; конструкції-зв'язки; питальні одиниці; словосполучення на позначення вже відомої інформації, і темпоральні маркери. Умовний сполучник *if (that)* демонструє високочастотну варіативність форм залежно від діалекту. Сполучник домінантного типу *if* зареєстровано переважно у пам'ятках північного та західно-центрального діалектів і частково в південному та східно-центральному. Серед сполучників периферійного типу (с.85 і наст.) зустрічаються: *and if, but if, for if* та їх відповідні форми (с.163 і наст.).

Отже, **наукова новизна** одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* у вітчизняній англістиці здійснено комплексне діахронне дослідження структурно-функціональних характеристик СРПУ в англійській мові XII–XV ст. на основі розвиненої версії Ікс-штрих теорії та прагмалінгвістики, де фактологічний матеріал проаналізовано за такими критеріями:

позиційні характеристики умовного підрядного речення у структурі складнопідрядного речення;

структурні ознаки умовних сполучників домінантного та периферійного типів;

умови та засоби експліцитного вираження консеквента;

аранжування головних складових структури умовного підрядного речення;

актуалізація складнопідрядного речення з підрядним умови в складному мовленнєвому акті;

комунікативні типи середньоанглійського СРПУ (с.133);

функціонування релевантного умовного речення як одного із засобів вираження непрямої умови (с.147 і наст.);

аналітизація дієслівних форм в СРПУ середньоанглійської мови.

Автор підкреслює, що уніфікація значення умовності полягає в її гіпотетичній природі і розробила шкалу умовності (с.18; с.24):

(1) реальність дії, коли статус антецедента чітко визначено;

(2) реальна можливість виконання дії, коли статус антецедента відкритий – мовець не впевнений/сумнівається;

(3) незначна вірогідність дії, коли статус антецедента сумнівний;

(4) неможливість виконання дії, коли антецедент виражає нереальну умову.

У сучасному мовознавстві накопичений певний досвід дослідження висловлень, які виражають умовні відношення. Однак, на сьогодні відсутнє загальноприйняте визначення відрізка мовлення, в якому міститься умова. У зарубіжних синтаксичних студіях поширений термін умовне речення (*conditional sentence*), речення умови, *умовна конструкція*, потрактована як синтаксична структура, що складається з головного і підрядного речень, об'єднаних сполучником *if* (або іншим синонімічним сполучником). На противагу О.І.Кхеліл притримується традиційного терміну «складнопідрядне речення з підрядним умови».

У процесі аналізу встановлено, що за своєю прагматикою (див. роботи Дж. Остіна, Дж. Серля, Дж. Ліча, Б. Дансігер і Е. Міодушевська, Г. Г. Почепцова та ін.) СРПУ середньоанглійської мови демонструють більше однієї іллокутивної функції, (с.31-32). Складнопідрядні речення з підрядним умови -- комплексні мовні акти, які містять два і більше організованих неоднорідних комунікативно-прагматичних типів висловлення зі спільною комунікативною інтенцією, оформлені однією синтаксичною структурою. На думку автора, вони виконують нерівноправні функції мовленнєвих актів (с.147; с.156) тому, що

містять два типи прагматично неоднорідних висловлювань, де підрядне речення виконує функцію умови, у той час як головне речення може виконувати п-кількість різноманітних функцій мовленнєвого акту(с.34-37).

У роботі наголошено, що в усіх умовних конструкціях присутня іллокутивна сила, детермінована контекстом та жанровими особливостями тексту. Відповідно, СРПУ середньоанглійської мови розглянуто під кутом метайнформаційної точки зору для визначення додаткової інформації: припущення, поради, прохання, обіцянки, погрози, наказу, експресива тощо.

У СРПУ середньоанглійської мови реалізується дві іллокутивні функції (див.: Розд.3). Кожне підрядне речення є прагматично диференційовано і належить до одного з типів МА—констативу, промісиву, менасиву, перформативу, директиву та ін., за Г. Г. Почепцовим (с.143)

Детальний аналіз напрямів дослідження СРПУ представниками різних шкіл вказує на його односторонність і фрагментарність, що спонукає дослідника до пошуку багатостороннього підходу до (с.44-45) і розробку 9-ти крокового алгоритму дослідження СРПУ (с.45-48). Автор виходить за межі синхронного аналізу СРПУ у середньоанглійському періоді і звертається до давньоанглійського стану СРПУ і прогнозує його розвиток у сучасно-англійському періоді (с.51-57). Відповідно, середньоанглійське СРПУ знаходить своє місце в еволюційному ланцюгу і вирізняє свої спільні і відмінні риси.

Комплексне дослідження умовного речення релевантності (УРР) обумовлено жанром тексту (лицарські романи – 36% (з 510 прикладів), розповіді – 24%, драматичні твори – 20%, дебати – 12%, твори клерикального жанру – 5%, хроніки – 2% та наукові праці – 1% (с.66-70). На прикладі УРР простежується процес граматикалізації класу дискурсивних маркерів за моделлю "адвербіальн речення" → "вставне речення" → "прагматичний маркер". Аналіз фактів у тексті – структурних і семантичних особливостей – слугує засобом перевірки валідності всіх гіпотетико-дедуктивні конструктів дисертанта.

Фундаментальна праця завжди породжує питання та ідеї на майбутнє, тому й виникають певні зауваги:

Вибір головного методологічного принципу - гіпотетико-дедуктивного, коли спочатку розробляються конструкти, а потім їхня валідність перевіряється на фактичному матеріалі, це - прерогатива дослідника. Однак, на наш погляд, філологічний аналіз має слідувати за мовним фактом, а не навпаки.

У дисертаційному дослідженні, зазвичай, розробляється авторська методика для викладу розвитку «сучасних, нових» поглядів на об'єкт, які при розташуванні у причинно-наслідкових відношеннях, то можна побачити, що чергова теорія виявляється одним із n-конструктів логічного ланцюга системного аналізу форми, значення і функції мовної одиниці.

Атрибуція історичних фактів, наведених у роботі, має включати рік писемної пам'ятки, для побудови дослідником об'єктивної системи транспозицій, бо автор твору тільки у випадку свідомої стандартизації мови робить вибір не на користь відображення реального мовлення.

При встановленні статусу СПРУ у середньоанглійській парадигмі необхідно виходити з його давньоанглійської парадигми, що дає підстави прогнозування його розвитку у наступній парадигмі -- сама логіка еволюції об'єкту говорить про важливість його початкового стану на момент розвитку наступного етапу. Наведені зауваги можна радше вважати перспективами подальшого дослідження.

Теоретична ґрунтовність праці та її практична значущість отриманих результатів зумовлена можливістю їх використання у курсах з загального мовознавства («Структурний метод дослідження»), теоретичної граматики (розділи «Синтаксис», «Складнопідрядне речення») з історії мови (розділи «Писемні пам'ятки середньоанглійського періоду», «Будова англійського речення у діяхронії»), у спецкурсах з проблем діалектології середньоанглійського періоду та основ генеративного синтаксису, а також у кваліфікаційних роботах магістрів та аспірантів. Запропонований Л.І.Кхеліл алгоритм дослідження СПРУ у текстах середньоанглійського періоду є

перспективним напрямом і може слугувати взірцем для практики подальшого когнітивно-комунікативного вивчення структурних конститuentів складнопідрядного речення в англомовному дискурсі різних періодів.

Результати проведеного аналізу та і теоретичні положення пройшли широку апробацію на засіданнях кафедри англійської філології та перекладу імені Д.І. Квеселевича Житомирського державного університету імені Івана Франка та восьми конференціях різних рівнів -- міжвузівських, Всеукраїнських і міжнародних-- і опубліковані у дев'яти одноосібних публікаціях(загальним обсягом 4,4 др. арк.), шість з яких опубліковані у фахових виданнях України, (3,1 др. арк.). Публікації та автореферат повністю відображають зміст дисертації.

Актуальність, новизна й оригінальність, ґрунтовність, теоретична значущість і практична спрямованість дослідження дають нам право вважати, що дисертаційне дослідження **«Складнопідрядне речення з підрядним умови в середньоанглійській мові: структурний та функціональний аспекти»** є завершеною фундаментальною, концептуальною науковою працею, яка повністю відповідає вимогам п. 9, п. 11 та п. 13 „Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, а її автор, Кхеліл Олеся Ігорівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови.

Офіційний оппонент, доктор філол.. наук, доцент, професор кафедри перекладу та філології Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького

В. В. Михайленко

_____ 2017 р.